

ЛИСТИ В.ГЕРАСИМЧУКА ДО М.ГРУШЕВСЬКОГО

Василію Герасимчуку належить особливе місце серед інших учнів школи М.Грушевського. Він не належав до інтимного гуртка однодумців-соратників, котрі не тільки робили з Михайлом Сергійовичем спільну наукову працю, але й активно працювали на громадському полі, займалися політикою. Він також не відносився до тієї групи учнів, які після закінчення університетських студій й написання однієї-двох статей у "Записках НТШ" віддалилися від свого професора й науки, займаючи посади гімназійних вчителів.

В.Герасимчук не належав до улюбленців М.Грушевського, якими були в різні часи С.Томашівський та І.Джиджора. Він не був, як вони або як М.Залізник, М.Мочульський чи В.Козловський, завжди поруч з професором. Але й, на відміну від І.Кревцького, С.Томашівського й навіть І.Крип'якевича, не був замішаний у сумнозвісний конфлікт 1913 р., залишаючись осторопн різних закулісних авантюр більш амбітних й претензійних учнів. Йому зовсім не притаманна була жага до кар'єри. До свого професора на все життя він зберіг вдячність і повагу. Не випадково, думається, саме йому, не фахівцю в галузі історіографії, було доручено проводом НТШ до чергового ювілею М.Грушевського написати історіографічну статтю про діяльність вченого¹. Та й Михайло Сергійович, очевидно, зберіг до Василя Герасимчука до останніх років теплі почуття й вдячність. Доказом цьому може служити запроєктована у 1929 р. до видання збірка праць доктора Герасимчука з історії козаччини часів Виговського. Лише Іван Джиджора — найближчий за духом учень М.Грушевського — удостоївся такої шани.

Найактивнішим часом листування двох істориків були 1905-1907 рр. — час активної роботи в польських архівах й бібліотеках. На жаль, ми не маємо листів М.Грушевського, бо не знаємо поки що долі особистого архіву В.Герасимчука. Але деякі цікаві моменти ставлення львівського професора до свого учня можна вияснити за допомогою щоденника М.Грушевського з 1904-1910 рр. Звістки про Василя Герасимчука в ньому дуже стислі й уривчасті.

У записі за 12 січня 1904 р. М.Грушевський пише про свій та свого учня виклади, очевидно, в університетському семінарі. За зіз-

¹ Герасимчук В. М.Грушевський як історіограф України // ЗІТШ. — 1922. — Т.133. — С.1-26.

нанням професора вони прозвучали блідо, не справивши враження на аудиторію. Тут, мабуть, йшлося про реферат історичної студії, що з'явилася пізніше в "Записках"—"Виговський і Юрій Хмельницький". У листопаді /17-30/ цього ж року є згадка про відвідини учнем свого учителя.

У 1907 р. М.Грушевського вразило листовне повідомлення В.Герасимчука про передсмертний стан хворого на сухоту Б.Бучинського². Михайло Сергійович тоді ж відписав хворому своєму учневі і отримав від нього заспокоюючий лист. Але все ж В.Герасимчук виявився ближчий до істини, бо приблизно через тиждень Б.Бучинського не стало.

Наступний 1908 р. минув для В.Герасимчука головним чином у Львові у підготовці з добутих в архівах Львова, Кракова й Варшави матеріалів праці про Гадяцьку угоду. 30 червня на історично-філософській секції НТШ Василь Герасимчук читав реферат про Виговщину й Гадяцький трактат³.

У 1909 р. М.Грушевський й В.Герасимчук працювали над підготовкою до видання документів з історії козаччини часів гетьманування І.Виговського. Вже в лютому /18.II/ на засіданні історично-філософської секції обговорювалося питання передмови до "Джерел..." зі збіркою В.Герасимчука. Тоді навіть відбулася суперечка між М.Грушевським і С.Томашівським за вступ до неї⁴. В лютому 1909 р. львівський професор ладив до друку дослідження В.Герасимчука "Виговщина і гадяцький трактат" і дорікав своєму учневі за неохайну мову⁵, очевидно, за наявність великого числа діалектизмів, що, між іншим, спостерігається і в листах В.Герасимчука. М'яка вдача, поступливість останнього позначилися в реагуванні на цей закид. "Він прийняв се /дорікання/ благодушно", — констатував М.Грушевський⁶.

У березні /14.III/ перед від'їздом до Кисва в домі М.Грушевського відбулася його "конференція" з В.Герасимчуком⁷. Треба думати, вирішували справу видання збірки документів з часів Виговщини, а

² Центральний державний історичний архів України у Києві (далі — ЦДАУК). — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.25. — Арк.151-зв.

³ ЦДАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.25. — Арк.140.

⁴ Там же. — Арк.250.

⁵ Там же — Арк.250-зв. /запис за 23 лютого 1909 р./

⁶ Там же.

⁷ Там же. — Арк.255.

можливо, полагоджували різні проблеми з видавцями вищезгаданої праці В.Герасимчука.

Невдачі з обома вже готовими до друку збірками документів, а власне кажучи,—однієї (бо в 20-х р. В.Герасимчук відновлював документальну збірку, що пропала під час світової війни й революційних подій), змушують шукати причини затяжки в різних археографічних підходах у передачі тексту у М.Грушевського та його учня — на цю думку наштовхує листування та протоколи Археографічної комісії ВУАН у кінці 20-х рр. Та це вже тема окремого дослідження.

* * *

Нижче ми подаємо повний комплекс листів В.Герасимчука до М.Грушевського. Загальне їх число — 47. Крайні дати: 1905-1927 рр. За кількістю по роках поштові відправлення розподіляються таким чином:

- 1905 р. — 8 листів
- 1906 р. — 12 листів
- 1907 р. — 6 листів
- 1908 р. — 4 листи
- 1910 р. — 1 лист
- 1911 р. — 1 лист
- 1912 р. — 6 листів
- 1914 р. — 1 лист
- 1927 р. — 8 листів

Збережено мовні особливості оригіналу. В.Герасимчук писав “желехівкою”. Не вживав апострофів /як, власне, і М.Грушевський/, частку “-ся” писав окремо /випадки написання разом уніфіковано до частіше вживаного окремого написання/. Єдине розходження з оригіналом — м’яке “ї” замінено сучасним “і”.

При підготовці приміток ми відмовились від розкриття тих прізвищ, які подає Енциклопедія українознавства і котрі багаторазово пояснювалися в численних публікаціях кількох останніх років (такі, скажімо, як С.Томашівський, Б.Бучинський, І.Крип’якевич, Кость і Орест Левницькі, С.Єфремов, В.Липинський, М.Січинський, В.Панейко, М.Яцків тощо). Ми намагалися присвятити текст приміток коментуванню змісту листів.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

Прага д.28/1.1905

Мій найдорозший і Високоповажаний
Пане Профессор!

Доперва нині по так довгим моім побути в Празі, осьмілюю ся вислати лист до мого найдорозшого Добродія. Не раз брав за перо, але ніколи не міг я в холоднім тоні написати навіть кілька стишків, а не хотів см як дитина зраджуватися зі своїх чувств — а на чужині так хочеться багато говорити, хочеться зі всього, всього виговорити ся і висповідати ся. Пан Профессор не будуть гнівати ся за се спізнєня? Я завинив, але чомусь годі-годі було.

Вже два місяців сього гарного часу проминуло на службі для вітчини в золотій Празі. Чудові сторони гарна земля і цвітуча великими багатствами, але незносні Чехи не до душі паншому Сентиментальному Рутенцеві — се самий чужий йому елемент. Щось тужно за нашими гіперборейськими окутаними зимою сторонами, тужно за нашими людьми, найбільшними на цілім сьвіті, щойно бульбою живляться. Прикрійше воно сще тим більше, що на божім сьвіті кіпить яқесь житє, що борять ся за сьвяту волю, а ми мусимо бути вязьнями і не-вільниками в руках капралів і всякої иньшої шаржі. З такою долею помирити ся дуже трудно і не кождий погодить ся. Я ще до тепер не потрапив з отим всім освоїти ся; до тепер жив і тішив ся надією на успішну позвязку мосї справи. І добре йшло. Як вже В.П.П.Профессор знають, хопив ся я дороги реклямації — всього до сего ужив. По довгих процедурах проволоках — як то звичайно на провінції дїється, перейшло мос поданнє вже через староство і дістало ся до Львова до *Erganzungsbezirkskommando*. Там розуміть ся, не могли нічого сказати — тільки відіслали до жандармерії (рідка річ) для сконстатованя факту — а там все розбило ся. Що закинули, чому з Дому не запобігли (я повідомив о тім телеграфічно з Праги) мені ще не написали. З Сокала від певної особи дістав я вчєра телсграму, що “відкинено і що мати внесла відклик“. Тепер отже *korpskommando* в порозумінню з намісництвом задєцидус о всім. Коби так кого мати в намісництві, могло би воно легко удатися, а так треба здатися на судьбу. Ще жду, а що далі буде — біг знає.

То все страшно мене розстроїло — завтра піду до лікаря, бо щось

кепсько з моєю головою. Не знаю, щоби було, якби не добряга Др. Брик¹, він вже погодився зі своєю долею, одурив себе, а тепер мене потішас. Як воно буде пізійше — час покаже, а поки що, треба дальше горе бороти і дуритися надією.

На закінченню ще раз благаю: прошу не взяти мені за зле сього мого поступку і прошу згадати не злим словом свого невдячного ученика.

Зістаюсь з глибоким поважанем для мого Добродія і цілую руці Високоповажаної Пані Добродійки.

В.Герасимчук Verpfegsmagasin

Einj. Freimulliger Abtheilung

Prag 11.

P.S. Чи відклик мас піти до Korpskommand, чи до міністерства напевно не знаю. З усього (?) видно (?) до 1.

За кілька днів отся фрайтром.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.1-2.

№ 2

Прага, д.23/IV-1905

Мій Найдорозший і Високоповажний Пане Професоре!

Нині доперва осьмілююсь подати про Себе звістку — вже з Праги. Продовження відпустки не брав, бо Др.Брик раз в раз алярмував, щоби на час приїхали, хоч як показалося — воно, не було так пильно. Прошу ласкаво В.П.П. Професора і тим разом не брати за зле мого спізнення; здавалося /?/, що инакше тоді було — обставини мене оправдають. Я ждав чім рішиться справа того інтересу, про який я мав честь з П.Професором говорити — хотів би подати вже щось реального.

Дня 27/III, виїхав я зі Львова до Ількович домів. Звідтам поїхав на границю, на друге село до Перетік до Брата. Його ще тоді не було вдома — ще не вернув з Росії: був в Варшаві, був в Луцку і в Степаню. Старий князь рад тому, що "свій чоловік" трапляється до інтересу і приняв вельми вічливо Брата. Зобовязався "польським словом", що нікому иньшому не продасть і начеркнено (менше більше) умову, але в самій річи — до нічого не доведено. Сказавши правду, старий Любомірський (88 літ)² не хоче майна випускати з рук, жалує — хо-

тів би держати, — тільки його син попирас до свого. Попри иньче заходять ще труднощі щодо літ вирубаня (?), а що найважнійше — сього року трудно виробити скору пропустку через Границю. Зі спілки з Дідичом можна буде вицофати ся, бо в тій цілі нічого поважного ще не постановлено.

Брат дуже рад і дякує В.П.П. Профессорови за просктовану поміч. Воно далєко гарнійше, що хороший зиск піде в наші власні руки, ніж мав би йти в якісь иньші. Вдоволений тим, що в данім разі мав би видєліганого фахового чоловіка: наш руський мужик, ще не бувалий в таких спекуляціях — мусить поборювати страшно великі труднощі. Як достанє поклик з Росії, дуже радо удасться до В.П.П. Профессора з порадою, але сього року на жаль се діло не доведеть ся до кінця.

Повномочник Любомирського писав дєсь 12/IV до Праги, що аж на слідуочу весну можна буде довести сьому ладу.

Будучи там на сєлі, я переконався наглядно, які то ловєткі інтєрєси, і як то трєба бути осторозьким — передовсім з другими людьми. Так так! Се була золота увага, а я її не поняв, як П. Профессор говорили. Видів і чув від Брата про всїякі фінансові розбї — всякі жидівські і німецькі спекулятори стараються його втягнути до спілки — тепер трохи понимаю ту злу людську волю.

На сєлі там пробув аж до відїзду. За горами, ріками, між лісами, в сам милій весняний час не хотїлось кидати сєла і їхати до Львова — на роботу. Справдував себе — а радше дурив себе конєчностю відпочинку. Тільки того 15/IV дізнав немалого розчаровання, як дістав в руки Вістник і прочитав там реколекції на розвагу цінні уваги В.П. Профессора і Др. І. Франка — тоді відозвалася грїшна совість. Таких слів байдужно не можна поминути: вони чомусь страшні! Та що ж? Зібрав ся — та й вибрав ся в далєку дорогу — до Золотої Праги “нашому цїсарю служити”.

Ту день в день, з години на години вичікую тої мосї розвязки. Може за кілька днів прийдєть ся назад вертати!

Зїстаюсь з Глубоким Поважаням для мого В. Поважного Добродїя і цїлую руці Високо Поважаної Пані Добродїйки.

Василь Герасимчук.

№ 3

Прага д.2.VII. 1905

Мій найдорозший і Високоповажаний
Пане Професоре!

Перепрашаю дуже, що сьмію надуживати Вашої доброти і терпеливості і своїм питаннем забирати так дорогий час. Але справа є вельми важна — знаючи Вашу, Пане Професоре, щирість і прихильність, осьмілюся удатися по цінну для мене раду. Так більше не маю до кого удати ся!

Ходить мені о програм на будуче — а властиво на слідуочий шкільний рік. Восни 30.IX я вже виходжу зі своєї служби і се мене впроваджус знов в безрадну ситуацію. Не знаю на що маю рішатись: чи то вносити тими днями поданне до шкільної ради і, з осенню брати ся до свого звання — а між тим робити іспит, чи зовсім ще дати тому спокій — а, зложивши іспит, покінчити недокінчені університеські рахунки. Се послідне було подане В.П.П. Професором в програмі на сей рік. Але чи сей нещасливий рік не псує в тім нічого. Чи при інтензивній праці не можна б погодити одне з другим — хоч без сумніву в другім випадку обі задачі дадутся соліднійше виконати. Скажу щиро, що мене шкільна кар'єра не дуже тягне до себе: сей гарний, земний (?), суспільно-патріотичний сіс ... обов'язок видасться мені чомусь пустою і нудною роботою. Єсли буду мати якийсь капітал — то для хліба кину ся на поле фінансових підприємств, а поза тим буду заніматися — чим мені любо. Але поминувши се послідне — я справді силуюся брати свою ситуацію поважно, — тільки не знаю, чи зріло її розумію, — зовсім не знаю, як собою маю зарядитися? Багато дає до мислення і немалий клопіт справляє мені мій іспит. Правда, що здати его “з великим трудом” — се с горою бажання, але в тім самім факті є щось і дуже не присного. Після мосі думки воно значить — попалить за собою мости, справити похорон минувшині а статись старим і почати жити старечим житєм. Коли до того ще дадуть глуху провінцію, коли прийдеться жити в душній атмосфері, в компанії всяких нудних людей — під їх суггесію — буде трохи прикро погодитися з тим всім. Я дивлюся трохи инакше на сі всі відносини, хотів-би цілком иньшої житсвої школи — навіть прикрішої і твердішої. Яями /.../ * замикають /.../ ** дуже вузьенькі.

* Два слова не прочитано.

** Слово не прочитано.

Зрештою, як прибуду до Галичини — роздивлюся в ситуації. Тверда дійсність покаже сама дорогу. Ту, далеко від нашого ґрунту, може тяжко об'єктивно думати. Прошу покорно о ласкаву пораду Пана Професора.

Після сього поступлю!

Се то, що мені дотепер непокоїло — тепер здам В.П.Професору реляцію з мого побуту в Празі.

Я вже помирився зі своєю недолею: вже таки рад не рад віддаю цісареві цісарське. Прикро мені йно, що так сильно перечислився в своїх рахунках, що ся трохи залегло з самого ще початку брав всі ті справи. При кінці вже годі було то все направити тай і стратив охоту. Кілька блудних кроків зробив я сам у Львові, потім несеміло вели рекламації вдома — а я був далеко. В Празі, як мені говорив *godak Stabsarzt*, моглиб мене на його внесся дати до *Superarbitrium*, а там знов — як звичай — дати урльоп на яких 9 місяців, а на другий рік покликали би надолужити. Се вже рішучо не знати ніяка користь. Зрештою, хто зна — може воно і добре стало ся — хоч жалко мені року. Війско як школа не пішло марно: позбув ся трохи своєї Рутенщини, пізнав ліпше робіт, людий, сю скомпліковану війскову машину, приучився “урядового” німецького стилю, а в кінці — і почешьки. Колись і се може придати ся. Мешкаю на припоручення лікаря, на приватній квартирі. З хазяйкою конверзую по-російськи — вона жила довший час на Сибірі, а потім в Харкові. Трохи схоже (?) потрафляю володіти російщиною. В гісархії військовій я вже капралем. З кінцем мая скінчила ся вже наша школа, а тепер масмо практику. 2 перші тиждні працювалисьмо по 12 годин в огороді: ставлялисьмо печи, огнища, шатра і пр. Тепер ходимо по околицях Праги, чертасмо “*Croguts*” з залізничних двірців, деревень, поміщицьких будівель, оглядасмо фабрики, магазини, ріжні дерева(?). Крім того, що другий день, приучуємо ся в канцеляриях військової бухгалтерії. Що все страшно багато занимає часу: від 7-6 вечером треба бути поза домом. Щось робити для себе прямо не можливо. Розривки дуже мало: раз, нема часу, а по друге, багато коштує. Страшно дороге житє в Празі і багато забирають ті походи за Прагу. Дуже не терпеливо вичикую вже того кінця, щоби вже раз дістати ся до Галичини.

Ще одно: осьмілююсь донести, що гроші, які були мені позичені на певні діла, я став уживати на свої видатки. Прошу мені простити се самовільне зарядженя. Кінчу своє предовге письмо і прошу покірно не взяти мені за зле моєї наївної балакливости.

Поручаюся ласкавій опіці. З глибоким поважанем
В.Герасимчук.

Verpflegsmagasin Prag 11.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.3-4.

№ 4

Мій Найдорожший і Високоповажаний Пане Професоре!

Дякую з душі за щирі слова і за розраду в прикрий годині на чужині. Потіха і розвага — то велике добро.

Я вже покинув Чехи і перебуваю тепер в Галичині у брата на селі. Дістав на 1 1/2 місяця відпустку для гоєня своєї хвороби — нервозности. В шпиталі, де я перебув 10 тяжких і нудних днів — маючи сам дуже прихильний Befund. Був вже призначений 5 дня до Superegarbitrium, опісля змінили і хотіли дати 3 місячну відпустку, але що заходила небезпєска, аби не надслуговав — віддали мене регімент-теарцтвеі і наставникам — і вони рішали.

Моя рєклямація не дуже щасливо йде: відкинули і в другий інстанції. Причиною сьому є староста Koresteuski, який у мені дуже пєсує рахунки своїм лицємрством — дас мені кєпські однотачії. Писали мені зі Сокаля з дому, що тому шкєдить, бо довідав ся і знає напевно, що я є якийсь радикал?! Дивне, дивне — але є фактом. Але я ще не скапітульовав, доведу вже до кінця і зарєкурсую сще до Відня, хочби для чистої консеквенції. Там ще мав бим найбільші шанси, одначе вже я о то не дуже стою.

Хто на все байдужий, тому у всіму не дуже і зле: скєзєцирки пєма, старшина добра і начє Галичан дуже толєсрують — імпоуєсмо їм своєю хитрєстєню. Тільки то сиджєнс 7-8 годин денно і слуханє глєпих традицій о Verpflogswesen, Dienstregelment, Heerwesen, Transportund, Trainwesen, Okonomisch — administretiren Dienst і пр. — сє такий контраєт — до наших позитивніших наук, що годі зі спєкоєм того всього слухати. Що найважніше незпєсне і убіючє, є сє жите в Касарні — крикливе і гамірне, і рівнож прикрий є побут з більшим числом тих тупих чєхів.

Буду старати ся мєшкати осібно. Якогєсь "Heimweg" не відчував — сє не мало на мєнє впливу. Галичина тепєр чємусь видаеться вузькою, а люди її такими дивними і конєрвативними, що й рідко де подібних на божій землі падибати. Скажу при тїм мимоходом, що наші праж-

ські патріоти дуже невдоволені на наших Львовських Русинів за їх наївне наслідування чехів в справі театру. Поливши їх в тім кльопоті, що діяти, як Діло не прийма їх слова. Певно зголосять ся до Вістника. Се вже тим заняв ся Др. Брик — коби тільки довів се до пуття.

Мені на селі далєко лїпше — поки цілком добре. Трохи починаю повторяти призабутий матерїял і помагаю братови в роботі, а іменню уділяю людям інформациі щодо заробку і висилаю до Oswęcima або до Петербургу. День в день зі всіх сторін Яворівщини і Ярославщини приходять сотками і питають ся за роботою і контрактами до Прус.

Тяжкий в тих сторонах передковіче (?) нарід тисячами їде до Німецького царства шукати лїпшої долі. Думаю продовжити собі еше урльоп на два тиждні і приїду до Львова.

Тільки всього.

Нехай Пан Професор не погнївають ся на мене за сю довгу банальну балаканину — як виговорюся — спаде трохи тягаря!

Зістаю з глибоким поважанням для мого Дорогого Добродія і цілую руці Високоповажаної Пані Добродійки.

Млини д.17/VIII [1905 р.]

Краківець В.Герасимчук.

ЦДІАУК — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.66-68.

№ 5

Вересень [1905 р.]

Мій Найдорозший і Високо Поважний Пане Професоре!

Се вже вислужив — добув до кінця в військовій службі і тепер перебуваю на селі. Трохи собі відпочину. До Львова прибуду десь 9.X і пічну працювати в своїх обов'язках після пляну, який подадуть В.П.П.Професор.

З глибоким поважанням

Василь Герасимчук

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.8.

№6

[Жовтень 1905 р.]

Мій Найдорозший і Високоповажаний Пане Професоре!

Мушу просити прощення за свою неслівність. В означенім часі не міг я виїхати і нині не можу: через поважну причину мушу ще задержати ся на кілька днів (до понеділка). Їду додів в Сокальщину.

З глибоким поважанням

В.Герасимчук

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.9.

№7

Краків д.29/XI.
1905.Мій Найдорозший і Високоповажаний
Пане Професоре!

Дякую найсердечнійше за ласкаву пам'ять і за лист. Коректу дістав, і що можна було, додав — хоч небагато: недостаток ширшого материялу до кінцевих фактів не дозволила мені дуже розширити. Що до відносних сих неспокоїв на Волини находиться ще кілька урванних, коротеньких звісток у Львові в "Akt[ach] grods[kich] i ziemskich" — то надто нічого. Малий протяг зачеркненого часу, ціла серія дрібних звісток, утрудняла дуже зкомпонувати заокруглену цілість.

Я в Кракові думаю зістати до 15 грудня — раз, для того, що потім перед святами і під час свят годі буде щось робити, а по-друге, мав бим клопіт з помешканем. Тепер відкопійовую акти відносячі до мого періоду — находжу дещо (хоч мало) і до Чуднівської Кампанії. Тими днями власне пайшов дещо в Академії Наук. Рівнож як в музею Чарториских, так і ту безліч документів до нашої історії. Десь так до місяця вийде в світ зладжений Каталюг до рукописей сєї бібліотекки. Мині дали переглянути зброшуровані аркуші і коректу. Ось що заслуговує на особливу увагу:

гл.269: Akta przeważnie Kozackie z lat 1596-1723 — головню рескрипти Гетьманів і запорожських урядів.

г.270: Uniwersały Zapor[ożskich] hetmanów Хм[сльницького] Богд[ана] [та] Юр[ія], Виг[овського], Брух[овецького], Дорошенка,

Самойл[овича], Мазепи і Скоропад[ського]. Дуже численна збірка! 273. Akta Kozackie z [lat] 1719-1761. Дальше 276, 277, 279: Кореспонденція по більшій часті Скоропадського. 1017. Коресп[онденція] Богд[ана] Хмельн[ицького] і інших до нього.

263. Uniwersały (ruskich archimandr[itów] Biskupów, arcybiskupów) z lat 1623-1673) L[azara] Baranowicza. Jasinskiego etc ...

267. Gramoty ruskie z lat 1614-1767

263. Wypisy z aktów zamków: Kozielskiego, Bychow[skiego], Przyluck[iego], Oster[skiego], Czernichow[skiego], Lubenskigo.

Се суть що важніші Кодекси до нашої історії, яких-як мені казали — żadna ludyna jeagne niećwła. Крім того, є багато річий в інших кодексах під менше маркантими титулами. Jabłoński до Богдана Хмельницького сего архиву зовсім не використав!

Як я мав честь В.П.П.Професору донести суть у Львові на університеті кодекси до Гадяцького трактату ч.386, 387 і 401. До Андрусівської згоди і до Дорошенка можна б спровадити ось ті числа: 2106, 2107, 2108, 2109, 2110.

Писав до мене тими днями д.Коренець і питав ся чи могли би йому запорукою гімназійної дирекції післати рукописи, або, чи міг би він за час під час сьвят використати матеріал? Я питав ся, — сказали, що вони гімназіям не посилають. Треба конче приїхати сюди — і то на довший час .

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. -- Арк.10-11.

№8

Мій Найдорозший і Високо Поважаний
Пане Профессоре!

9.XII.1905.

Дуже тішу ся, що В.П.Пан Профессор посилають мені до помочи тов. Кривецького.

Тепер буде можна поділити ся працею, і можна буде зробити якусь більшу познаку. Дякую найсердечніше за се. Тільки не знаю: чи має Він спокійно (?) держати ся свого періоду, чи може помагати і мені. Приміром, він би міг в Музею Чорториських покінчити відписувати кореспонденцію Тетери і взят ся до Дорошенка — а я бим збирав всякі нотатки до тих часів (записані не так дуже виразно) в

* Лист, очевидно, не має закінчення.

бібл[іотеці] Ягайлонській. Воно б добре було. Якби в неперервній звязи покінчити з матеріалом ближших часів, а в такому разі було би можна ще цього року (розуміючи ся, по використаню деяких цінніших документів) приступить до їх видання.

Прошу ласкаво дати в тій справі тов. Крєвцькому інструкції.

Що до питань виношованих мною чисел, то числа подать на першій місці (починаючи ч.269), відносячи ся до бібл[іотеки] Академії Наук, другі числа — се числа Кодексів Музєю Чарториських.

Ві всім застосую ся після Львівських рад

В.П.Пана Професора

З глибоким поважанням

В.Гєрасимчук.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.12.

№9

Мій Найдорозший і Високоповажаний
Панє Професоре!

Я вже від 20 с.м. перебуваю в Кракові і роблю дальше свос. Забавив ся тому так довго, бо весь час перехоровав в Ярославю на запаленє. Тепер майже цілком добре. Поданє до іспиту вніє я ще з кінцем грудня і вже дістав темати. При тім почуваясь до милого обов'язку зложити В.П.П. Професору сердечну подяку за признання семинарійної праці за кандидатський сляборат. Роботу географічну маю вже готову переписану; треба буде її тими днями вислати до "Павелка". З географії тепер не сідаю бо П[ан] Рема³ і дальнє буде нашим екзамінатором. Думаю на весну сісти зі всіх предметів і, крім фільольогії, поперечитовав меньше більше все.

В Кракові нічого нового. Зі Львова вже прийшли від д.Кубал⁴ кодекси — так мені говорив др.Фінкель — і їх переписує Тов. Стадник⁵. Всі ті документи по викінченю праці для др.Чермака⁶ обіцяв ся він відпро[ва]дити. Нема в них так багато матеріалу, як се після катальогу можна було судити, а те що є — то все по більшій части шифрованє.

Думаю до 3 тижнів з Краковом бути готов. До I/II позістану на помешканю в готелю, потім наймаю приватнє.

З глибоким поважанням

В.Гєрасимчук.

P.S. З Тов. Джиджорою не видів ся і йому не сказав сього, що П.Професор поручили. Саме тоді він був виїхав домів на сьвята.

Краків д.27/1. 1906.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.13-14.

№10

Мій Найдорозший і Високоповажаний
Пане Профессоре!

Таки скорше як до 10/III годі буде опорати ся зі всім матеріялом. Може би воно було й удало ся, як би не то, що через 5 днів (3-7) мусів перебути на клініці, бо бояв ся другого запалення, або чого иньшого.

Тепер зовсім гаразд. З 1/II мешкаємо разом з тов.Крсецьким. Трохи веселійше — не так самітно, той робота йде якби скорше.

Не знаю власне, що прийдець ся мені дальше робити? Чи В.П.П.Професор уважатимуть за ліпше для мене позістати їх в Кракові і викорі'стовати матеріял і до иньших часів, чи звелять переїхати ся до Варшави і там перетрусити архиви.

Признаю ся, що радо отпутив бим Краков — бо все чомусь в нім сприкрито ся. Може й найдець ся багацько інтересного і в Варшаві.

Як би так випало, треба буде післати до Львова пашпорт і на поліціі взяти прольонгату (30/III кінчить ся термін) а в Конзуляті потвердження. В такім разі побув бим в Росії десь до 25/IV, щоби іще принаймні зо 2 тижні мати вільного часу перед іспитом.

Осмілю ся також донести, що мені вже вичерпують ся фонди зафасовані з 28/XII.

З глубоким поважанням

В.Герасимчук

Краків,д.19/II.1906. ул. Dietlowska 1.35.Пн.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.33-34.

№11

Краків. 25/II.1906

Мій Найдорозший і Високоповажаний
Пане Профессоре!

Що дотичить моїх занять — то з результатом стоїть річ так: дотепер маю 57 аркушів документів, які творять для себе більше замкнєну

цілість, є 26 аркушів всяких інших записок можнійшої(?) зв'язи, що доперва тоді можуть мати вартість, як прийдесть ся дальше продовжати розпочату працю. До того всього прийде ще кільканайцять аркушів від Тов.Стадника. На переписоване видав я 14[...], а кілька доведеться ще заплатити — не знаю докладно. Решту видатків розійшлося на удержане, подорожа такси до іспиту і пр.

Се в коротці все!

Буду просити В.П.П.Профессора о порученє і о дальші інструкції.

З глибоким поважанням

В.Герасимчук.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.15-16.

№12

Мій Найдорозший і Висекповажаний
Пане Профессоре!

Десь сколо 12 с.м. — як я вже В.П.П.Профессору доносив — буду готов з важнійшим матеріалом. Маю його досить. Лишать ся не тикані ще теки ватиканські і менше важні дрібниці по Кодексах в бібл[іотеці] Чарториських. З сим матеріалом або справлюсь колись пізнійше, або як найду переписувача зіставляю йому. Буду просити ласкаво о дальший програм праці, о інструкції, в кінці о кредит а conto дальшої праці.

Тов.Кревецкий 10 с.м. виїжджас до Львова.

Зістаюсь з глибоким поважанням.

В.Герасимчук

Краків. д.5/III.1906
ул.Дестльовска 35.

Від В.П.П.Профессора М.Грушевського взяв я, Василь Герасимчук, д.6/II 1904. 350 К., котрі з'обовязуюся до двох ліг вернути.

Василь Герасимчук.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.17-19.

* Слово не прочитано.

№13

Варшава д.24/ІІІ 1906.

Мій Найдорозший і Високоповажаний
Пане Профессоре!

Дякую, дякую найширше за поручення і поміч. З днем 19/ІІІ я опустил Краків і без ніяких трудноостей заїхав до Польської Росії, до Варшави. Се воно трохи инакше, як в нашім спскійнім Львові або в Кракові; ту вже трохи далекко більший рух і відмінне житє. Варшава гарне і величне місто! Принагідно пізнаю її чим раз більше.

Вже запізнав ся і з бібліотеками й через 4-ий день занятий своєю роботою. До тепер звидів бібліотеку Ордин[ації] Замойського і Красінських. Приняли правдиво по-польськи — вічливо і буду мати можливість як найгарнійше їх використати. Багацько мені стало в пригоді се, що в бібл[іотеці] Красінських є бібліотекаром і впорядником товариш з університету Ст.Томашовського. Як він зоветь ся не знаю на разі — хоч представляється (?). На разі користую ся картковим каталогом який щойно укладається, крім того думати вже (?) піги (?) і до невпорядкованої части бібліотєки. Се обцяв мені зробити другий впорядчик д. Пулавский, що знає трохи сі /.../. А іменю має бути інтересний і багацький в матеріялах до моїх часів. Німецький відділ канцелярії Ів. Казимира і відділ дипломатичний — оскільки догепер зорієнтовав ся — то до нашої старини с ту кольосально много(?), без порівняня далекко більш є, як в тім Кракові. До нині переглянув і винотував 2/3 того каталогу, який є, а сиджу 4 день від 10 [до] 3. Діло йде дуже повільно через се, що треба за змістом кодексів заглядати до всяких записок попередних впорядчиків. — От в чім надіюся багато найти матеріялу: має ту бути "13 pudeł" autografów Królów od 1549-1792 r., а передовсім багато до часів Яна Казимира і Виговщини. Як видко, є досить до Гадяцького трактату, є досить листів Бєнявського. (Але хто зна, чи звидси не брали до Памятников?), дещо до р.1660. Понадто скоро /?/ є до Дорошенка, Самійловича а передовсім до часів Карла XII — до Мазепівщини. Досить з діаріїв до літ 1620, 1621, щось *O rozszatkach kozaków Zaporozkich* г. 1516 — документ з 16 столітя /?/, Біографія Петра Могили з його часів, кілька діаріїв до Хмельнищини, і безліч звісток по *Miscellanea-x*.

Добре, що можна мати копіїв. Як мене інструктовали, — то ту платить ся за сторону великого аркуша 30 коп. Як видко, заповідаєть

* Слово не прочитано.

ся на гарну працю — тільки не знати оскільки в тім правди, бо я до тепер нічого не видів на власні очі. Буду просити В. П. П. Професора ще о одно поручення до бібл[іотеки] Пшездецких. Кажуть, що і там є досить. В бібл[іотеці] Красінських скаржились, що Товар[иство] Шевченка не обмінюєть ся з ними зі своїми виданнями. —

Зістаюсь з глибоким поважанням

В. Герасимчук. Варшава, Новый Свѣтъ.

ч. 70.

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 411. — Арк. 46-47.

№ 14

Варшава, д. 28/III.
1906.

Мій Найдорозший і Високоповажаний
Пане Професоре!

На кілька днів перерву роботу — а по святах знов до діла. На брак матеріялу не можна нарікати. Поволо находять ся порозкидувані по всіх закутках документи — один архив доповнює другий. Тільки клопіт, що треба шукати по всяких Miscellanea, а деякі копії неможливо суть пописані. Як я вже мав чесно П. Професору доносити — то для нашої історіографії ці копії в архіві Орд[инації] Красінських. Ту як не в оригіналах, то в копіях ледво чи не більша частина нашої історії новіших часів. Передовсім досить нагромадив і повідкопійовував всяких літописей (часом і без більшої вартости, ато й і кілька собі паралельних річей) Блаженної памяти Свидзінський. Деякі копії суть прямо чудові — особливо орнаментика. Се суть по більшій части літописним ладом написані коротенькі історії від упадку Руси — аж до ріжних часів XVII і XVIII в., деякі з них мають деякі періоди досить оригінально освітлені, — але переважна часть — се майже як би дословні тексти до Jean Bervil Scherer-a, Annales de la petite Russie — on Historie des Cosaques Saporoques et ves C. de l'Ukraine з р[оку] 1787 (й). Власне бібліот[ека] Орд[инації] Кр[асінських] має копії з оригіналу, з якого нещасливо сей автор підготовав, — одним словом — се нічого особливого, хіба буде дещо дальше. Я до тепер видів 5 сих літописей. Найдено ся ту дещо до законодавства з 16 в., фрагменти зі Статутів (Статут волинський у редакції; Книга правь малоросійских, — яку зладили а властиво перевели: Мик[ола] Ханенко,

Петро Апостол, Никифор — ?, Петро Лякевич і Закравецький). До літератури полемічної: Broński K. — *Aprokryfis albo odpowiedz na książki o synodzie Brzeskim z roku* 1597. Кілька Трєфальогіанів з початку 16 віку, — *Biblia ruska Lukarisa z Tarnopola z drugoї polow[inini]* 16 в., 1569: “Dokonana Wołozu pomocztoju powelinijem i rylnostiju chudoho szcłowika na imia Luki w nstawnym gradie Tarnopolu” (гарні червоні оздобські ініціали — гафткового /?/ взору). Далше сьть Діяння Апост[олів] з року 1573. Тора з чудовими ініціалами характеристичного гафткового /?/ decora — *Kazakia [...]* Молитовеншики і “megalu” з 17 в., Волимь Нового видїня і пр. Се все в коротці зміст початкового Катальогу бібл[іотеки] Орл[інації] Красінських. О документах і кодексах до 17 і 18 віку вже не згадує, бо їх забагато.

В бібліотечі Орл[інації] Замоїнских так багацько не буде. Катальог вправді с, одначе писаний і дуже поверховий. Я тільки його частку мав. Професор Тадей Корзон обіцяв ся подати мені все, що є для нашої історії зі своєї доброї памяти. А с ту для нашої козаччини з 16, 17 і 18 ст. один неоцінений кодекс. М/.../ всі матеріали до козаччини, Татар і Молдавії — взагалі все, що стоїть в зв'язи з Р[уссю] Україною. Починаєть ся половиною 16 століття. Для приміру наведу деякі документи як слідуєть:

- 1) Універсал Федора Польоуса атамана до стар[ост] 1578.
- 2) Байбузи гетьмана до Каньовс[ького] подстар[ости].
- 3) Андрія Шляхти.
- 4) Оришовського Івана, поручника Козац[кого].
- 5) 1594, О бунті Наливайка.
- 6) 1596 25/1, Лист Радивиля до Лободи.
- 7) Васілевського Ігната, гетмана запор[озького] лист. 1660. *Igdanie Kozaków Ukrainnych* — особливо досить с з початку 17 в. — і се йде аж до р. 1769. Кінчитьсє: *Manifestom, ucyunionym w grodzie Wrunicim od Kozaków Ukrainnych r. 1769*. Іскопованя сього кодексу мусимо завдячувати Пр[офесорові] Т. Корзону. Він то позбирав сі документи, бо вони — як казав — лежали між кавалками, які були призначені на знищення. При кодексі с гарний індекс до всіх чисел — навіть записаних по-волошськи! Я дуже йому підхвалив і подякував за сю гарну збірку — а він на сс: “widzi Pan i, dla was Rusinów przecież coś dobrego zrobitem, jestem bez Rusinem — а похвали “tak, tak, jestem

* Далі три слова нерозбірливо.

** Слово не прочитано.

Białorusinect". Я питав ся, чи не можна би спровадити до Львова, — але се трудно. Бо після їх бібл[іотечного] регляміну бібліотека рукописей не видає. Ще попробую через нього попросити Ордината. Скопіювати його в Варшаві і до того в скорім часі — се прямо неправдоподібне. Раз для того, що ся бібл[іотечка] — се властиво його лябораторіум і робота можлива тоді, як він сидить т.е. в год.11-3 або 12-3 або від 1-3. Не можна взяти копистів — мало місця, не раз, як який великий історик приїде з далеского сьвіта, або який варшавський завитач, то він або я мусимо йти до другого покою. А що найважнійше в маю він виїздить до Львова! Було би дуже добре, як би удало ся спровадити до Львова.

Про иньші менше важні нема що згадувати.

Старенький проф. Корзон любить частенько дещо розпитуватись про П.Профессора і не раз завдає такі скзотичні питання як прим.: що п.Профессор будуть робити, як скінчать свою історію?

Дуже заінтересовало і утішило, що Др. Франко пояснив легенду про спалене Наливайка. — Сам зайнявся дуже роботою над Тад.Косцюшкю. — Гарний чоловік, але вже дитинний трохи! Між варшавськими істориками-крифсями він — се центр.

В Варшаві живеться під обухом, — дуже непевно. Як приходив я до бібл[іотечки] — то через двері треба мельдуватись — хто йде. Одна стіна дому Замойских зістала через бомбу цілком знищена — через се тепер дуже обережно з незнаними особами поступають. По улицях солдацькі патрулі — без пашпорту навіть годі показувати ся. З Галичини газет нема — інформації про сьвіт дуже скупі! В прочім так само, як всюди.

Зістаю ся з глубоким поважанням і желаю В.П.Панству
Великих сьвят.

В.Герасимчук

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.20-23.

№15

Варшав, д.11 (24) IV 1906.

Мій Найдорозший і Високоповажаний
Пане Профессоре!

Я питав ся і просив П.Проф. Корзона, щоби можна було згаданий кодекс вислати до Львова, але нічого з того. Сказав, що документ ні-

кому під ніяким ослів'смі і гваранцією не видається "a tem bardziej w terazniejszych czasach i za granicę"! Треба буде таки ту в Варшаві скопіювати, а часу повишно вистати, бо бібліотеку замикають аж перед феріями, помімо того, що Професор виїде до Галичини. Кого він знає, а я "благоднадежний", буде міг працювати під надзором його влучки Д-рової Корзонової. Одного разу Професор згадував мені і підносив се яко новий і незвичайної вартости здобуток для нашої історії квестію кавказської кольонізації Черкесів за часів Ахмета р. 1283.

Від тоді то має датувати ся заложене Черкас і иньших міст в тім окрузі а загалом розширене назви "Черкесів" і пятигорців, яко легкої кавалерії. Я хотів се зужити і занятися тим, але як довідав ся, се нічого особливого, коли про се згадус навіть "географічний словарь" і Карамзин. Я йому сього не сьмів говорити.

Я вже свос відкопіював в бібл[іотеці] Орд[инації] Замоїських. Для мене там так багато не було, але з бібл[іотекою] Орд[инації] Красінських справа не піде так легко. Треба буде при помочи копіїстів попрацювати з місяць.

Буду просити о трохи кредиту на слідующей місяць. Справозданс і рахунок пришло пізнійше, бо не знаю, що прийдець ся заплатити копіїстови в Кракові. Десь в половині мая приїду на кілька днів на іспит, щоби позбути ся найважнійшого.

Зістаючи з глибоким поважаннем

В. Герасимчук
Новий Свѣтъ 70

ЦДІЛУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.24-25.

№16

Мій найдорожший і Високоповажаний
Пане Профессоре!

Дякую щіро за ласкаве письмо і перспрошаю дуже що непокожо В.П.П.Профессора.

Буду просити, щоби мені з Товариства вислали поручення — не знаю кілько їх буде треба, і статтю д. Доманицького про Козаччину. Тут в бібл[іотеці] універ[ситету] нічого не можна дістати і не знаю чи не мають, чи не хочуть видати. Буду старати ся десь около 15 виїхати з Варшави.

З глибоким поважанням

В.Герасимчук

P.S. Буду просити о інформації до яких бібліотек треба буде в Петербургу удати ся.

Варшава 5.V. 1906.

ЦЦАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.26.

№17

Рахунок моїх видатків.

Побут в Кракові за місяць Марць:

Днів (9-19) 10 x 5 кор. = 50 к.

Дорога до Варшави 4 руб. 60 к. = 11 60

Разом 61 к. 60 к.

Побут в Варшаві:

Днів (21-31) — 11 x ...

Ш

Апрель днів 24 (чи 30) x ...

Май днів (1-10) 10 x ...

Разом

Василь Герасимчук

Варшава, д. 10. V. н. ст. 1906.

Варшава д.10/V.н.ст.1906.

Мій Найдорозший і Високо.Поважаний
Пане Профессоре!

Книжку і поручення дістав я нині і дуже дуже за се вдячний. Кілька документів я був висдав і дещо прийшло пізнійше. Тенер скопуюю принаймі кінець [...] — власне документи найневизначніше писані, а решту, що важнійше перешли мені (може) д.Корзонова. Попри історію взявся я і до поезії: ось впали мені припадково 4 народні пісеньки з р. 1703 і се пішхнуло мене глядіти дальше. Перегляну ще в тім напрямі кодекси, які д.Пулаский⁹ переховус особно. Воно було би добре, якби удало ся пайти що з давнійших часів

* Слово не прочитано.

Згадані попередні пісьми виравді ані історичні, ані побутові, але собі принагідні, особливого мотиву списані в різних закутках: 2 з них в Рогізні /?/, 1 — на Podguzi, а 1 в Wzesciu (в яким?). Як назбираю більше, пришлю до Miscellanea.

Я таки цілком не опораю ся з Варшавою, прийдець ся дещо зоставить і для копіста, спішу ся до Петербурга, бо хотів би перед фєрїями покінчити збирати матеріяли.

До Львова думаю нема пощо їхати, — се мені, як я писав, дуже не на руку, а був би зайвий видаток. Мені все одно чи буде др. Ромер¹⁰ чи Реман питати. На фєрїях в Галичині перечитаю ще дещо з латини, греки, деякі партїї, історїї, “Westenbacha“ і дещо з філософїї. Може се і послїднє удасть ся — як буду чути ґрунт під собою.

Рахунку з видатків не посилав тому, що очікував на посилку мого копіста з Кракова тов. Мошковського, якої і досі (не знаю для чого) не одержав — а ні ще тому, що незнав як зіставити його, а іменно, як числити день за границею, і чи вчисляти в то свьята (6 днів).

Сю рубрику я й зіставляю отвертою для археографічної комісії.

— Приїхав до Варшави, де перебував від довного часу Др. I. Aszkępazy — збирає матеріал по архївах.

Перед виїздом просив бим о яку поміч, бо зістаю при дуже скромних засобах.

З глибоким поважанням
В. Герасимчук

ЦЦІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 411. — Арк. 27-29.

№ 18

Мій Найдорозший і Високоповажаний
Пане Професоре.

Посилаю кілька документів, що можна було вітчитати, то передав вірно, що ні — то лишив.

Рівнож і проф. Корзон не потрафив відчитати. Здасть ся годі буде приїхати до Галичини. Се мені дуже не на руку: раз, що се мені страшно перериває роботу і трохи дорога річ, а по-друге, — мав би клонїт з паншюртом.

Тут мені не дуже треба прольонгати, одначе в Галичині треба би було постарати ся — а я зі згляду на військo ледво чи дістав бим.

З глибоким поважанням
В. Герасимчук

Р.С. Вчора не міг вислати, бо по полудни поліція і військо не випускали на місто, а кого випустили — то знов не міг достати ся до дому. — Особливо Новий світ, головна часть Варшави була сильно обсаджена військом.

Варшава 19(2)V.[1906]

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.30.

№19

Станиславів. д.7/VI. 1906 р.

Мій Найдорозний і високоповажний
Пане Профессоре!

Не раз брав ся до писаня — та ніколи не міг осьмілити ся. Одержавши лист від В.П.П.Профессора, крім посліднього реченя, не міг перечитати початку і відложив. Мені було прикро!

Справді, если би мою поступку нічого не могло оправдати, було би се зглядом мого Добродія — чорною навляччістю.

Того не вчиню ніколи!

По приїзді я не міг ангажувати ся до роботи тому, бо мусів сидіти на селі і лічити ся на катар кишковий і неврозу, яко наслідок першої хвороби. Крім того мусів йти на оден місяць на військові вправи — чим собі ще гірше пошкодив.

На посаду подав я тому, що мусів: ходило мені о средства до життя на випадок лихої свентуальности, і щоби міг якось куровати ся. Подав я і взяв посаду також на скептичні предствалення усяких членів шкільної ради. Если бим був не дістав сього року, хто зна, чи й дістав бим на другий рік. Ходило мені о заангажованє посади на будуче.

Тепер маючи заповнене місце, буду на слідующий курс старати ся о відпустку: дістану й платну — добре; але напевно дістану не платну, і буду мати заповнене місце на другий рік.

По іспиті в лютім буду зовсім вільний, і тоді зроблю не тільки свос — але може й далекое більше.

До іспиту [...] не сідав, що сей початковий місяць забрав мині дуже багато часу, що важнійше, через 3 тижні не мав з дому книжок.

Такий я міг останній іміти єдиний плян. Дуже мені прикро, що

* Слово не прочитаю.

через прикрі випадкі я справив П.Професору тільки неприємностей.

Але що це я в тім винен?

Буду ще просити о прольонгату речінця, скільки мого довгу. Десь в тих місяцях постараю ся все оте — тепер ще не могу. Прошу не взяти за зле — коли п.Професору і в сім тільки клопоту справляю.

Говорю одверто і щиро — я не міг инакше зробити; а що так му- сіло бути — справляє мені велику гризоту. Потішаюсь, що П.Профе- сор мені простить!

З глибоким поважанням

В.Герасимчук

ЦДДАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.31-32.

№20

[Листопад 1906 р.]

Мій Найдорозший і Високоповажаний

Пане Професоре!

Я вже від 6/ХІ перебував в Кракові — якось вже оспокував ся. 4 перші дни мешкав в Готелі, бо не міг найти помешканне: страшно багато наз'їздило ся Królewie ́kib (до 20.000) і вони все позанимали і вчинили в місті велику доріжню. Найшов в кінці з великою бідою за 16 злт. і найняв на цілий місяць.

Я тепер працюю в музею Чорторийських. Мені давному знайомо- му не робили якось ніяких трудностей. Якось вже і зорієнтував ся в катальогах, і в матеріялі; А с ту до нашої козаччини величезна маса всяких документів! Се без сумніву для Вас найважнійший архив і його ніяк не можна поминути. Ту здало би ся мати сталу експозиту- ру, щоби можна було повідкопйовувати, — коли не все, то бодай що важнійше. Беручи під увагу мій період — то ту с роботи на літа і то все переходить сили одного чоловіка. Я тепер відписую Р.Ч. 402 ко- респонденції: Виговського, Юр. Хмельницького, Тетери (сього особ- ливо с дуже багато листів*), Бруховецького децю і в кінці Дорошенка.

Дуже цікаві і мене вельми заінтересовали документи до зради і в.Виговського. Се був справдішний факт, а не якийсь безпідставний подиктований особистими мотивами захід! Діяло ся воно в подібно тасмний спосіб, як зрада Мазепина. В тій справі В[иговський] зносить

* Далі закреслено: "їх нема в Памятниках".

ся з Сірком умовляв ся з його відпоручниками і запряг піднесену революцію на правобережю підперти і стати на її чолі і т.и.

Є ту багато для нас дорогоцінного і інтересного.

Осьмілив бим ся в тій справі піддати В.П.П. Професору один проскт. Чи не було би добре деякі манускрипти спровадити через уні-верситет до Львова і там поручити до переписовання.

Ходить ту о вигоду і час: в музею Чарториських можна йно працювати рано — у Львові можнай і рано і пополудни. Тай так там суть деякі манускрипти (хтось спровадив через університет) й іменно ч.386, 387 — ціла Гадацька угода і ч.401 кореспонденція Б.Хмельницького і Ів.Виговського. Можє б при тій нагоді взявши прольонгату, добре було б використати їх. Крім тих — варто б спровадити ч.2106, 2107, 2108, 2109. В тих числах суть акти переважно до р.1667, с до гадацького трактату; суть то московські, укр[аїнські] і польські (де-що турецьких також). Також містять вони документи до Віленської Комісії 1658 р., з р. 1664 — гетьманські реляції і правительственні (рос. і пол.) документи. В кінці с сильно заступлено літа 1670-72.

Що найважнійше, такі переписовачі могли б засягати сьвітлий рад Пана Професора й можей не все треба б було відписувати. — і в кінці при відцифрованню моск[овських] актів в дечім дуже пожадану в тім поміч.

Сі жадані фоліяли суть дуже гарно писані!

Я бим ограничив ся в такім разі на відкопйованню деяких сдинчих більше розсісних кавалків. Зрештою, ще розгляну се докладнійше.

Переписувачів до тепер ще не маю. Се тяжка і дуже не принадна задача — та й ніяк їх найти. Наших галичац ту дуже маленько; буде їх заледви кілька okazів. Хиба би можна числити на нашого, давного студента Льв[івського] університету тов.Стадника. Покинувши право перебувас він в Кракові і студіос під Чермаком історію. Дістав тими днями темой “Гадацький трактат” і мас охоту і добру волю серіозно заняти ся тою подією і по обробленю дати її для Товариства ім.Шевченко. Можє б було добре, якби він заняв ся і відкопйованням; не-давно вніс він подання до заряди музею о дозвіл там же працювати. Не знаю о скілько він схоче бути серіозним — на разі обіцяв ся помагати переписувати.

Товаришське житє у Кракові досить гарне. Як мені казали в Чигальні буде ту понад 2000 Русинів належачих до Руської церкви! Старші концентруються коло Чигальні, а молодші ще не мають свого товариства, сходять ся в кавярні (мабуть Львовського Русина) Кіяка.

Відносини по суті далеко інтимніші, як між молодістю у Львові, бо нема ніякого поділу на фракції. Дивно дуже, що ту зійшло ся так багато з Закардонної Руси — України (Біла, Чорна, Задніпрянська). Буде їх всіх зі слухачками понад 50 — коли не далеко більше. Деякі говорять по-польськи, але суть нашими патріотами. По більшій часті суть то вірні типи патріотів по Шабльону укр. школи (а la Тимко Падуря et cetera) уподобали собі — як казали — більше консервативно артистичний спокійний Краків, як бурливий Львів. З нагоди появи укр[аїнської] статі в “Київ[ських] Откликах”¹¹ відбуло ся в домі одної слухачки віче — чи радше сказати вечірок і обговорювано біжучі справи, і вислано телеграму до Єфремова. Ту власне мав я нагоди пізнати їх ближше і подивляти їх одушевленню до своєї вітчизни і білної минувшини. Зі всего заслуговав на увагу вітчит агронома Ліпінського “про Правобережню Україну” — оброблений досить старанно і зі знанням місцевих відносин¹². (Син поміщика родом з під Томашева¹³ — один з найсвідоміших Русинів і горячий патріот. Перед 2 роками як приїхав до Кракова не знав навіть добре по руськи). У всім веде перід тов. Маріяш окінчений філософ: що правда трохи не зручно, але сердечно. Комерс у Кіяка і сьніви закінчили вечірок.

Масмо ту в Кракові потомка Тетери, якогось Тетеру Мишковського, будучого кандидата на голову в Товаристві.

Тільки в коротці! Як випаде з їздою до Варшави — не знаю, — бо трудно буде дати ту ради. Се може треба буде відлюжити на пізнійше. — Я рано в музею, по полудни учу ся до іспиту. У Кракові всі бібліотеки по полудни позамикані. На другий рік шкільний 1907 здасть ся беру посаду, бо мені пірвали ся мої інші рахунки; не міг погодити ся зі совістю.

З глибоким поважанням для Високо
Поважного Панства В.Герасимчук

Bzozowa 10 II поверх.

[P.S.] О скільки с там матеріялу до Галяцького трактату — не знаю, бо сі числа хтось спровадив до Львова. До дальшої Виговщини що було, я повідписував. Трохи мені помагав тов. Стадник, але вже чомусь стратив охоту і тими днями виїжджас з Кракова. Тільки всього на разі.

З глибоким Поважанням д. В.П.
Панства

В.Герасимчук.

№21

Станіслав д.4/VI.1907

Дорогий і Високоповажаний Пане
Профессоре!

Як П.Профессор знають — Кручеквич не дозволив сі дати. — Але се нічо. Відпустку на сей рік беру.

Донесу В.П.П.Профессору прикру вість — о чім і може П.Профессор трохи знають. Дуже зле з тов. Бучинським — мабуть вже дні його почислені. Хороба дійшла до сеї степені, що нещасливий ледви і в силі піднести голову, кілька відорваних слів сказати.

Виглянув ся до не спізнаня, а лікарі таки не зроблять і надії, хоч він: о сім нічого не знає, а сі свині, що до 10 днів буде здоров і виїде на село. Тим часом до кількох днів готово що іншого наступити!

Чохотка!

Як буду їхати через Львів, ступлю до В.П.П.Профессора. Єсли бібліотека Оссолинських буде отверта — перегляну її і доповню матеріял.

З глибоким поважанням для
П.Профессора
Василь Герасимчук.

ІЦІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.36-37.

№22

Високоповажаний і Дорогий Пане
Профессоре!

Дякую сердечно за ласкаві слова. Вичікуючи з дня на день на свого наслідника, не міг я перед від'їздом П.Профессора приїхати до Львова. Ще й до тепер нікого нема і через се мушу забавити ся до І с.м. щобільше, тепер і в тім роблять трудности, а Дирекция налягас, щоби лишити ся, — але се вже на нічо не здасть ся. Мені о суплснтуру виходить, бо надію ся, що й на другий курс, як покінчу свої роботи, її дістану, бо маю досить добрі кваліфікації. Тільки одна могла би стати для закладу прикрість: а іменно, на другий курс, як буде оголошений конкурс на сталу посаду, міг би її дістати О.Камінський, чого собі ніхто не хоче бажати.

Школа, що тамтого року не позбув ся іспиту; хто зна, чи вже був

бим не дістав? Але як ще не страчу доброї опінії, а у Львові трохи буду за тим наглядати, то маючи конкретніші заслуги, можна буде се осягнути і звітдам. Десь по 1/X буду у Львові і займусь доповненням матеріялу. Буду просити ласкаво повідомити мене, коли П.Профессор повернуть?

Ходить мені о ради ціної і програми.

З глибоким поважанням

Василь Герасимчук.

P.S. Пину з адресом на помешканс у Львові, бо другої адреси (точно) не знаю.

Станіславів д.4/IX.1907.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.38.

№23

Високоповажаний і Дорогий Пане Профессоре!

Я вже давно подав ся о відпустку і сі мені дали — хоч безплатну. Є воно трохи не вігідно, але мені на тім тепер не дуже залежить. Так от же свої залеглі обовязки поалагоджу і оскільки буде можна зроблю й більше. Є ще побуду в Станіславові через кілька днів, бо дуже тяжко о заступника, якого могла би зарекомендувати і “поліція”.

Я був в Раді шкільній і урговав вже, і маю надію, що до тижня буду звільнений.

З глибоким поважанням

для П.Профессора

В.Герасимчук

Станіславів, д.8/IX.1907.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.40.

№24

В.Поважаний і Дорогий Пане Профессоре!

До перва нині відїжджаю домів. Через смерть бл.П.Мстисл[ава] Січинського я мусів задержати ся аж до неділі. Если можна — прощу ласкаво — поручити всю ту справу ВП.Д. Гнатюкови.

З глибоким поважанням
В.Герасимчук.

Львів, 17/XI.1907.

ІЦІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.42.

№25

Високоповажаний і Дорогий
Пане Професоре!

Сего дня виїжджаю з Кракова і їду на кілька днів на село. Через три дні пересидів в бібліотеці Чарториських на горі у самого бібліотекаря переглядав ново знайдені манускрипти. На диво найшов ще один том кореспонденції Ів[ана] Виговського з його швагром (!) князем Четвертинським Горайном (?), з волинською шляхтою, пр[оче]. Весь сей матеріал замикає [...] часу від 1657-1663 і є доволі гарно написаний — й на жаль що тут тільки копії листів і реляцій, а не оригінали.

Суть ще, річі до початку 17 віку, але се вже мене менше обходить.

Сей кодекс обіцяли мені іслати до Львова, треба буде в нім розглянути ся і відписати самому, або поручити комусь!

Дуже я сим тішу, бо на щось подібного не був вже приготований.

З глибоким поважанням
В.Г.

Краків д.11/XII 1907

ІЦІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр. 411. — Арк.35.

№26

Високоповажаний і Дорогий
Пане Професоре!

Я тепер перебуваю в Кракові. Приїхав я ту на се, щоби перевірити свої манускрипти. Але на нещастє нічо з того, бо бібл[іотека] Чарт[орійських] (від Різдва тамтого року) буде ще до Лютого зовсім

* Знак питання авт.

** Слово не прочитано.

замкнена.

Що до предложеного Ви. П. Професором транспорту книжок — то також годі було корисно сполagoдити і я через се навіть не мав чого писати. З огляду на холеру в Крилові і Грубеншіві замкнено там зовсім границю і спинено весь рух там з тамтої, так з нашої сторони. Як там тепер не знаю, будучи вдома довідаю ся.

Згадуваний мною д. Лішинський, властитель добр з Росії, студ[ент] агрономії в Кракові — і здасть ся будучий студент П. Професора, вправді с дуже близьким сусідом і звичайно через Сокаль переїздить і міг би бути добрим помічником¹⁴, перебуває тепер з д. Доманицьким в Законанім і лічить ся.

Думаю тими діями ген до них вибрати ся. Десь на 1-е слід[уючо-го] міс[яця] буду у Львові і П. Професору ближше про все скажу.

З глибоким поважанням для П. Професора

В. Герасимчук

Краків, д. 18/ХІІ. 1907.

ЦШАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 411. — Арк. 43-44.

№27

Д. і ВП. П. Професоре!

Пропну простити: — я був, але не міг дістати ся. Вхід на веранду ледь зазначений свіжими слідами — отже комунікація перервана і доступ до П. Проф. кабінету вітер снігом запис, а двері з півночі № 1 були замкнені. Всюди тишина. До дальших дверей не пробував добувати ся — не знав мені шлях до дому!

Хотів тим порозуміти ся з П. Професором і що до скромного жолду для перенищника. Я будучи на безплатній відпустці не можу дозволити на такий люксус. А воно добре би було на сі речі видати, бо се суть гарні матеріали до знатя волницької і подільської шляхти. Се мій погляд!

З глибоким поважанням

для П. Професора

Василь Герасимчук

Львів д. 18/І. 1908. Глиняська, 6.

P.S. Я кожний ранок переводжу в бібл[іотекі] Осс[олінських]. До те-пер мені помагас Мир[ослав] Січинський, але він їде на агітацію.

В. Г.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.45.

№28

С.П. д.23/V.1908.

М.Н. В.П. П.Професор

Сего дня, в Редакції "Українського вѣстника" повідомили мене про адресу ВП.П. Профессора. Я сейчас вечером був, але на дзвінок не дістав ніякої відповіді — не було нікого. Може воно було би для П.Профессора вигідно як би я прийшов о 1/2 1. Від 10-12 год. я буду в Імператорській бібліотеці, в рукописнім відділі (се є перший вхід від Невського Проспекту, а в кориторі перші двері на право). Если би П. Професор переїжджали, був бим дуже радий. На коли би ВП.П. Професор були ласкаві і казали викликати.

З глибоким поважанням,
ваш ученик В.Герасимчук

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.49.

№29

23.XII.1908. Простіть ВП. П. Профессоре!

Я не міг бути, бо бояв ся, що би мене не стрітив подібний докір як там того разу.

Я все зроблю і вже не буду більше відкладати. На другий раз я прочитаю кілька партій зі своєї роботи, щоби мати одобренне на свої погляди. Признаю ся — що я мало що робив. Я терпів не апатію до роботи — а тільки читав. Навіть не хотіло ся перерхитати того, що перед вакаціями написав, хоч був дуже відповідний час, аби се видати.

З поважанням В.Герасимчук

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.51.

№30

1908 р.*

Д. і В.П. П. Профессоре.

Завтра здам справозданс зі всього. Буду П. Профессору дуже вдячний, як П. Профессор звольять ласкаво комусь споручити, щоби знайшов мені зручного переписувача. Дирекція бібл[іотеки] Оссол[інських] вже мені спровадила сей кодекс: Долучуться маса матеріялу, чому я не дуже рад — хоч він доволі інтересний. Але мусить ся зробити!

З глибоким поважнням
В. Герасимчук.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр. 411. — Арк.52.

№31

Л.д. 25.IX.1910

Дорогий і Високоповажаний Пане Профессоре!

Хочу конечно мої занедбані обовязки сповнити і мати чисту совість! Попереднього року через велику масу роботи в гимназії, не міг я взяти ся до діла, хоч не роздумав ся до неї, але сего року вже мені значно легше і незадовго приступимо до видавання матеріялів. Одначе попрошу ще В.П. П. Профессора о 3 вільні тиждні, бо хочу на університеті донести польський язык, за який мені Рада шкільна не дає спокою. Се мушу зробити, бо в разі оголошення конкурсу, без польської мови не буду мав шансів дістати сталої посади при гимназії.

Потішаю ся, що В.П. П. Профессор простять же “мої гріхи” і дадуть сю поостатню відпустку на 3 тиждні.

З глибоким поважанням
В. Герасимчук

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.53-54.

* Датуються за поштовим штемпелем.

№32

Л.д. 29/X.1911

Дорогий і високоповажений Пане Профессоре!

Хотів бим приступити до видання матеріялів. Якби ще треба було зрештерувати на засіданні секції — то я можу се зробити. Крім того — як ВП.П. Профессор дозволили — переробив бим свою давню працю під т[імою] “Чуднівська кампанія“ і в скороченню предложив бим. В кождім разі як ВП.П. Профессор на се згодить ся — то я ще в тих справах — порозумію ся.

З глибоким поважанням

В.Герасимчук.

ІЦІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.50.

№33

Дорогий і Високоповажаний Пане Профессоре!

Дякую дуже сердечно, що ВП. П.Профессор були ласкаві визначити засіданє секції по сей день, о котрий я просив. Але мимо найліпшої волі мушу зробити прикрість і просити еще раз о проволоку! Сего дня довідав ся, що на четвер, п'ятницю розпочинають клясифікацію, а в суботу буде й лекарна конференція і наради що до прийнятя кандидаток на I р. Знов до сего четверга по полудни маю вписи /?/ і різні інші поматуральні роботи. Ані трохи часу не маю. Доперва від неділі зовсім буду вільний від пополудневих занять і служу В. Поважному П. Профессорови.

Ще раз перепрошую! — Прощу оправдати сі мої примусові проволоки! Странна маса тепер всякої роботи в тім семінарії!

З глибоким поважанням

В.Герасимчук.

P.S. В понеділок д.24/VI сьм зовсім вільний і просив бим о визначення засідання в справі мого реферату¹⁵.

Л. д.17/VI.1912.

ІЦІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.55.

№34

Львів д.27/VII.1912

Високоповажаний і Дорогий Пане Професоре!

Часть скрипту я дав до друкарні, але з огляду, що п. директор Возняк наказав більше — то я прочитаю дальше рукопись і в понеділок рано дам на яких 4 арк. друку с.е. від ст.129-250. В таким разі дістане ще від 250-406 ст.

Буду просити ласкаво переглянути сю роботу — але хиба в коректі, бо перечитання скрипту почерканого поправками, забрало би много дорогого часу.

Крім сего хотів я передати Дирекції материяли до висилки, — одначе здержав ся, бо ВП. Професор може тепер чим иншим заняті. Если же вони П. Професору можуть злати ся, то я передам Дирекції. В таким разі буду просити не тільки переглянути, але і використати. Може шкода ждати кілька місяців. З друком їх здержую ся — хиба при кінці вересня заберу ся до сеї нової роботи. Тоді буду мати помічника і через се можна буде легше сконтролювати деяки акти з Оссолінесума, бо документи з инших бібліотек — о скілько се можливо — суть докладно скопійовані. Я зістаю ще кілька днів у Львові. Послухав гарної ради ВП.П. Професора і був вже у Др.Фінкля і Дембінського з інформаціями. Др.Фінкель є з моїх праць задоволений і згодний з рецензією ВП. П. Професора.

Тепер згромаджую літературу і обчитуюся. Жичу ВП.П. Професорови веселих вакацій і зістаю з глибоким поважанням В.Герасимчук

Францішканська 15.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Стр.411. — Арк.57-58.

№35

16.VIII.1912

Дорогий і Високоповажаний Пане Профессоре!

Тими днями вишлю дальшу часть і кінець своєї роботи до Львова. При друкованю материялів немаю охоти давати на вступ якогось огляду довіного періоду. Вибрав собі оден фрагмент і його оброблюю! Смерть і.Виговського. Як бим мав більше часу міг бим розширити і

лати і п.н. Україна в свр[опейській] дипломатії в р.1656-1660.

Мені вже ті часи трохи сприяли ся. Для мене буде великою сатисфакцією, як П. Професор найдуть що цікавого в предложенім матеріалі.

Я хочу ще трохи віддати ся археології, а притім студіям над колонізацією Галичини — а зглядно Волини. На початок здалося попрацювати над винайденням старого "Волиня" — або чогось то подібного, а Іа Червенська!

Над Бугом на пограничу австр. російськими підмісцевостями: Скоморохи, Городище, Старгород, Звиринськ є маса натяків на якусь давну історичну оселю так в традиції як і в археол[огічному] матеріалі. Хочу конечно забрати ся до сеї многообіцяючої роботи. Се що мої сторони. Дуже мені прикро, що я спізнився і перед відїздом не міг видіти ся з П. Професором і щось ближше порозуміти ся в тих справах і в иньших.

Але може воно не буде запізно і пізнійше.

З глибоким поважанням

В.Герасимчук.

ІЦІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.59-60.

№36

[Др.пол. серпня-поч. вересня 1912 (?)]

Високоповажаний Пане Профессоре!

В понеділок віддам вже кінець праці до друку. Буду ще просити — позичити мені III т. Памятників — (Нове видання). Нігде у Львові нема сього, а мені ще треба дещо сконтролювати! — Якби вони були потрібні В.П.П. Профессорови, так прошу позичити старе видання.

Простіть за труд і не гнівайте ся, що я без позволення В.П. Пана Профессора казав управити VI т. Архиву. — Дякую за архив!

З глибоким поважанням

В.Герасимчук

P.S. Тов. Др. Зілинський хотів би зістати членом Наукового Товариства. Він мігби дещо зробити і багато має річей в своїх теках, яких ще не дав Др. Ягічови до Архиву. — Тільки шкода, що се не може статися тими днями!...

Я справді трохи час трачу, але не дуже. Що ж я маю діяти, як я

муну з дому утікати, щоби не чути "бурси". Вже той рік треба перетерпіти, що не маю сили, щоби оперти ся наляганням наших педагогів. У мене тепер тільки роботи, що між 11-1⁰ год. вечером.

В.Г.

ІЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.69-70.

№37

Львів д.11/ІХ.1912

Дорогий і Високоповажаний Пане Профессоре!

Дуже і дуже перепрошую ВП.П. Профессора за свою несловність. Від 8-9-а від 3-9 вечером ссьм занятий при матурі приватисток. Понад 100 злач — дві комісії уряджують! — Важай річню неможливою увільнити ся з перед 9 год. вечером. Як но тільки принаймі обробону /?/? часу найду, — сей час з найбільшою присемністю служу ВП.П. Профессорови.

В суботу пополудни — майже напевно приходжу. —

З глибоким поважанням

В.Герасимчук.

ІЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.61.

№38

Дорогий і Високоповажаний Пане Профессоре!

В день Ваших іменин прошу прийняти найсердечнійші желаня всякого добра!

З глибоким поважанням

В.Герасимчук

Л.д. 20/ХІ.1912.

ІЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.62*.

* На арк.63 поздоровча листівка за кінець грудня 1913 р. з підписами і.Джиджори, О.Роздольського, М.Залізняка, М.Мочульського, В.Дорошенка, і.Шпитковського й В.Герасимчука.

№39

Л[ьвів] 1/1.1914.

Високоповажений і Найдорожший Пане Профессоре!

Насамперед зложу найсердечніші гратуляції з приводу світлого признання Сатисфакції дня 26/ХІІ, тай пожілаю з новим роком все-го... всего найліпшого!!!

Тишимо ся, що настануть ліпші і погіднійші часи. Брошура вида-на в свій час, написана незвичайно спокійно з цифрами і підписами зробила величезне значінє! Що правда і без того наступила реакція і було загальне невдоволення і огірченє із-за Калюмії одначе згадана наша відповідь ще більше піднесла настрої а між жуліками конспера-цію. (Термін сей “жуліки“ відбився голосним схом і набувас права горожанства).

Тепер сі панове оточують ся мовчанкою і абсєнцією для сильву-вання “доброї репутації“. Нєпокоїть і приводить на них паніку, що П.Профессор маюць за собою не тільки весь нарід, — ще не зіпсовану провінцію, але і маюць голос на університеті у Поляків і дальше (се останнє чомусь часто тепер повторяєть ся) Хвала Богу, що тепер до народного комітету ввійшли ідєальнійші одиниці. К[ость] Л[євиць-кий] і шеф генерального штабу Б. понєсли поражєння. А що лишили ся, що їх ще не усунули, то сталось через брак людєй — тай з мило-сердя. Сєго дня прийшли вісти з Відня, що угоду вже заключєно: умови: 10 : 3 членів виділу, 12 округів-мішаних, Коритовский іде на міністра фінансів, а Гродіцкий буде намісником.

Часом сходимо ся у Закопанім тай відкривасмо засідання для об-говорєння всяких справ тай щоби не датись злим людям черпасмо з “єточника правди“ духа бодрости і надію на “кольєсальный реванж“. —

Товариш Др. Джиджора сповнієс уряд президента, — с душею нашого товариства і громади.

Засилаючи уцілованя ручки В.П.П. Добродійки зістаю з глубоким поважаням для П. Профессора

В.Герасимчук.

P.S. Дуже глубоку і сердєчну подяку складаю за високі визначєня че-рез киевське Товариство. Буду старати ся гідно заслужити ся і дешо на другий курс з робіт йому прислати. Також як дістану адресу, по-дякую В.П.П. Ор[єсту] Ів[ановичу] Левицькому за довірє через по-вновласть.

Щє один куріоз: П[ан] Панєйко виступас з членів Наук[ового]

Товар[иства] ім. Шевченка через се, що виділ примає Михайла Яцюва. Се для него образа!

ЦДАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арх.64-65.

№40

Варшава 21/VI.1927

Дорогий і Високоповажаний П. Професор.

Я вже працюю в архиві і в бібл[іотеці] університ[ету]. Привезені з Москви рукописи є зложені на разі в бібл[іотеці] універс[итету]. До Козаччини є маса матеріалу і то першорядної вартости. Але рукописей з суцільним укр[аїнським] політ[ичним] матеріалом, як також річи по економії і культурі ще лишилось в Москві. Оскільки знаю з інформацій заряду і з реєстрів волинської метрики, та майже всі королівські грамоти надання козацькій Старшині і шляхті як акт 1659 і потім і перед тим є предметом трансакції.

Докладної орієнтації щодо рукописі ще не маю, а з тих, що переглянув, набираю переконання, що Варшава дасть до нашої укр. історії новий, не використаний, вартісний матеріал, може цінніший як иньші архиви. Та тільки визбируванне є тяжке, бо треба стоси карткових без описів каталогів переглянути. Справи до дипломатії, угод, цінна кореспонденція не тільки знаходиться у відділі історичнім, але між філософією, фільольогією, географією, правом і різноязичними актами.

Інтересна річ впала мені в руки в бібл[іотеці] Красінських, а то том гродзких актів Барського Староства з документами маєтковими Виговських, Любомірських і Ржевуских (одна посвоячена фамілія!). Є там преінтересний тестамент Виговського, його жінки і історія маєткової долі, і процесів їх вивласнення потомків. Є генеальогія і виказ посвоячення з Rzewuskimi, Kordwanowskimi — Борейками etc. В иньшім кодексі кореспонденція Немиричів. Інтересні річи до нашої історії можуть надійти з Брусси (?), одначе думка про богатства рукописні Константинополя є легендою.

Дирекція Головного Архива просила, зглядно запитувала ся, чи я не взяв би на себе пошукування матеріалу до Винницької магдебургії для вашого Київ[ського] академіка О[томановського]¹⁶. Вони з трудностями відчитали текст, але людей які би мали час і могли сю прислугу висвідчити — не мають. З огляду, що я в справі свого 81

завдання стою прямо в безрадності і мало чого докопав, не міг зобов'язати ся до цієї услуги. Але при способності буду завертати увагу, та й думаю, що если такий матеріал є, при помочи III Дирекції, яка все йде на руку, невдовзі щось позитивного подасть ся до відомости.

Архив головний є і буде все отворений, але університетська бібліотека денно через 3 години відкрита (10-1) і з 15/VII до 1 вересня закривається.

Впрост не представляю собі, як то упорати ся зі всім. Тай все нові річи ще приходять. Почати роботу вчасніше було ще не на часі. Як всегда зістаю з найглибшим поважанням для мого дорогого Профессора

В.Г.
Zogawia 42 m.5
Warszawa.

1/ деякі таблиці є з написю: Zugawia

ІЦІАЛУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.76.

№41

д.4.VIII.1927

Дорогий і Високоповажений П.Профессоре!

Дякую за листа. Будучи у Львові, вибиваю дальші копії на машині. Не знаю, що робити з тим фактом: дещо з жерел з літ 1657-1660 видав 1922 р. Др. Kubala в своїх роботах *Wojna brandenb[urska] i wojny d[un]skie*.

Чи зі згляду на тяглість і одноцілосність повторити їх видання, чи вичеркнути? Дальше, чи як се роблять, ввести до тексту нову сучасну інтерпункцію? Думаю мазурський говір Golińsko-го R. 189 змінити на тодішній правильний, а у заступити правильним і або у. Символіку видавничу думаю ввести: Др. Gremieńsko-го, директора Головного Архиву Варшавського. Думаю, що вона прийметься всюди. На Угорщині її вже вводять!

По вибиттю матеріялу на машині і доповненню дам до переглядання Проф. Роздольському, з огляду на латину, і Др.Кордубі, з огляду на його рутину в тім напрямі. Около 15 листопада буде збірка відіслана до Києва. —

Квіт висилаю. Если нема трудностей в позичці 50 д. на копію ро-

боти — так прошу ласкаво! Хочу мати їх, аби виїхати до Кракова і до Варшави в вересні і доповнити новим матеріялом, особливо з бібл[іотски] Залуских. Очевидно залежить мені, щоби збірка вийшла доволі повною, принаймні з огляду на безпосередній матеріял.

Бажаючи ВП. Профессорови вакаційного відпочинку — зістаю з глиб[оким] поважанням

В.Г.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.79.

№42

Л[ьвів]
д.21/VIII.[1927]

Дорогий і Високоповажений П.Профессоре!

Сего дня висилаю другу пачку копій архив[них], але вже зі Львова. У Варшаві впевнювали мене на почті, що архивальні виписи се *luxus*, і що се можуть завернути. —

Я університ[етської] бібліотеки добре ще не переглянув задля неупорядковання і для того, що все це новий матеріял з Ленінгороду приходить. З дуже загальних означень кодексів виходить, що до 17 віка маса с матеріялу.

На разі я подаю обмін листовний між канцелярією кор[олівською], польською і литовською ст.70. В другий посилиці подаю витяг листів молдавських господарів до Яна Казимира і татарські. Се так названі Др.Кубалею: *Essencialia*. Вони по волі Дирекції Архиву гол[овного] не сміють бути видані друком, лише з них можна користати при праці. Очевидно в архиві тільки олівцем можна копіювати. До перва вдома треба було переписувати чорнилом. Оригінали турецькі і татарські с в Кракові (код.611, 612, 609) не переведені, де с румунські оригін[альні] листи — не знати, злястєся ще не вернули з Ленінграду. Від р.1657 десь до р.1670 с в кодексі 41 (*Essencialia*) вся козацька і татарська кореспонденція в скороченні подана. Маючи її можна знати, що с знане до тепер, а чого ще нема, чого ще належить шукати, если не затратило ся. Думаю, що се треба буде конечно колись відписати, навіть не поминаючи знаного. Хочу ще порозуміти ся з Юром, чи вони би не приступили до видання матеріялів в їх области. А маса с річей до Унії і Православя!

Згадуваного надання для Чигиринської церкви ми не могли най-

ти. Я переглянув всі указателі і skorowidzy alfabetyczne і ані сліду! Є наче в Архиві: Prawa і przywileje Monast. Peczarskiego з р.1652; Inkoorporacja rewnych futogow для монастира Канівського; обліта прав для монастиря св.Миколи Київ[ського], для монаст[иря] Крехівського з р.1659 і т.д. Є і грамоти фундац[іи] на школу сзуїцьку в Дорогичині!

Бібл[іотека] Універс[итетська] створена з д.17 серпня.

Я тепер займу ся викінченням свого матеріялу: ще маю сколціювати документи з Оссолінеум. Матеріял газетний французький викину, бо він по за Голінського, № 189, нічого нового не дає, а думаю за се доповнити річами, які мені тепер впали під руки в Кракові, а то з копіяра канц[елярії] Празмовського.

Як всегда з найглиб[шим] поважанням
для В.Поважаного мого Професора і
його щ[ирої] родини.

P.S. В Бібл[іотеці] Замоївських не було часу бути!

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.80.

№43

[Кін. серпня — поч. вересня 1927 р.]

Дорогий і Високоповажаний П.Професоре!

Дякую дуже сердечно за картинку. Я сиджу у Львові, бо хочу до кінця вибити на машині матеріал, бо посилення є добре. Через послуху і мою неприсутність заділи ся текети до яких 100 ст. і для коректи треба буде їхати до Кракова. Заділи ся в Товаристві! Прямо містерії. Тепер вибію на 550 ст. машинового письма, се би значило — около 20 аркушів друку. Позістануть ще виписи з франц[узської] газети (около 160 ст. арк. письма) і річи, які хтось мені прислав з Відня, одначе сі останні без вартости, бо вони є друквані в Archiv für Oest[europische] Geschichte. Останніми часами я сидів в Бернардин[ському] архиві і вдоволений, що вдалося віднайти матеріал до справ масткових і Александра Думки Тимошевої Хмельн[ицької] масу до Тетери, децо до Юр[ія] Хмельницького, яко вірителя /?/ хоч і він торгував у Потоцького Поморяни, Ханенка, Гр.Лесницького — мабуть до Груші. Се є між інскрипт[ами] і реляціями Львівського во-свідства. Матеріял до Виговського у жидачівських актах — се вже знані річи. Децо інтересне копіюю і думаю помістити в матеріялах. Через се, що спочатку шукав я між галицькими актами, стратив не

потребно досить часу. Що до Кубалі — то справа так стоїть: суть укр[аїнські] документи я друкую, бо вони не все поправно видані, а інші дрібниці викинув. До тепер маю вибитого матеріялу на 400 ст. Правописи, букв, не змінюю; роблю то виімок що до Голінського, його записки, хоч як цінні, писані не дбало, не чітко, наріччям краківським. Певно — для фільольогів може би то мало вартість його видати вірно — але чи то можливо? Голінського з незначними характерними словами модернізую (biącz, cheicz, kozaczi = біге, чеіес, козасу і т.д.)

Інтерпункцію новочасну даю, бо звичайно її зовсім нема в документах, а як с, то більше вона затемнює зрозуміння тексту. В оригіналах одначе зіставляю і стару інтерпункцію.

З огляду, що випаймаю у Львові помешкання і перепроваджую ся, то буду ще тут до 1/X. Зрештою треба відчекати землетрясення, якого очікуємо і ми, — о яким дечого много маячуть. На першого виїду до Варшави; вабить мене особливо не тиканий матеріял бібл[іотеки] Залуского, а в яким між ріжноязичними річами має бути дещо до нашої віршованої літератури. В тім напрямі дуже нетерпеливить ся і великі надії покладає проф[есор] Возняк.

Дві прекрасні сільветки Груші і Виговського побудили в мене інтерес до personalij і до побутовщини. Да одначе білі круки рідко лущаються.

Як всегда зістаю з найглиб[шим] поважанням для В.П.П.

Професора

В.Г.

P.S. Если зайде якась бажання і поручення, прошу ласкаво вислати на адрес: Львів, Сташціа 8. Звідси можна відіслати в разі несприятности дальше. З Варшави повідомлю про мое помешкання.

ЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.84.

№44

[Вересень — поч. жовтня 1927 р.]

Дорогий і Високоповажаний П.Професор.

В суботу їду до Варшави. Всю решту матеріялів зіставляю т. Машиністови. Не можна було викінчити друку, бо т. Машиніст засидів

* Перед словом закреслено: "мазурським".

ся на феріях, а тепер денно вибивас 4-5-6 сторінок. Маю вже 450 ст. а ще буде около 140, разом доведу до 660 ст. Майже кождий документ с сам собою окреим, так що можна ad libitum доповнювати. Друком повинно бути понад 20 аркушів. Франц[узькі] виписки зіставляю на пізніше.

Як я переконав ся з порівняння, то виписи з віденського архива представляють собою гарний набуток. Се як раз є реляції бар[она] франц[узького] Лісолі до Леопольда з р.1657-1659. Др. Пжібрам, друкуючи їх в 70-ті Archiv fur Oest[europishe] Geschichte, українїка випустив, або і не якоюсь короткою фразою згадав. Се власне с сі доповнення, ато і зовсім нові річи. Тільки багато часу пішло на реконструкцію тексту (27 арк. ст.93) хоч письмо каліграфічне! Ш. переписувач, не біглий в латині, поперекручував слова (ingratum = nigratum; ditiones = dictiones, а крім того — скорочення, окінчення); гімназіальна латина моя і Ш.Т.Профессора Розд[ольського] не дописана, доперва о. Василянин спец до 16 і 17 віка, міцний в латині, бездоганно і без великих трудностей зробив. Затраченого тексту таки не найшов, хоч з ВП. і Ш.Головою Тов[ариства] перскинули всі закаморки. Треба буде в Кракові зробити коректу.

Дуже прикра річ бути не словним, але на листопад не дам ради. Ще до одного признамся. Будучи в Варшаві, хотів бим сю збірку доповнити іде тамошнім актовим матеріалом і довести до 30 арк. У Варшаві, як найду француза, виб'ю франц[узький] матеріял.

Давними часами, не маючи досвіду і виробленого розуміння жерел і техніки, витрачував час на шукання тільки суто українського матеріялу, а на посередній, не раз рівно ж цінний, менше звертав увагу. Через се не назбиралося тільки, що можна було. Зрештою при редакції много і відпадал.

Без великої форси з днем 1/1.1928 р., як діждемо, можна буде почати друк. Вступу ніякого не даю, крім переднього слова, яко інформації в справі жерел.

Очевидно, се не перешкодить, викінчити і доставити потрібний матеріял з Хмельниччини для ВП.П.Профессора.

Ще одно: у Львові, в Оссолінеум довідав ся, що Краківська Академія мала одержати 2 том жерел до Хмел[ьниччини] зладжений ще бл. н. Михаловським. Варто би се оглянути.

З архіву/?/ акт. год. і зіст. я виписав по 3 документи: нехай ренту зреферус Т.К.

Як всегда, з найглибшим поважанням
В.Г.

ІЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.83.

№45

24/X.[1927]

Дорогий і Високоповажаний П. Профессор!

Від 18 с.м. я в Кракові.

Справа рукописей Михаловського так представляється: Се с депозит фамілії Михаловських, (тепер в Римі) зібраний в Академії (около 16 томів — XVII і XVIII вік).

До Хмельниччини маса матеріялу, але він здебільшої части ви-зисканий — знаним Михаловським, автором жерел.

Я переводжу потроху і ви-збираю не ви-збираний ще матеріял. Та-кий маю жаль до Товариства через затрату моїх текстів, що годі опи-сати.

Машиниста слова українські і числа і деякі латинські опускав, а я тепер мушу то все доповнювати.

Около 15 над[олиста] виїду до Варшави. —

Прону ласкаво, як що випаде, на адресу:

Kraków, Zwirzyńska 6.

Як всегда, з найглибшим поважанням

В.Г.

ІЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.81.

№46

* [Кін.жовтня — сер. листопада 1927]

Дорогий і високоповажений П. Профессор!

Сиджу в Кракові і працюю, се с: доповнюю матеріял, вигладжую і модернізую інтерпункцію. Дуже то дрібничково, утяжлива і моно-тонна робота. Особливо се вигладжування, доповнення, сі усування давньої інтерпункції для введення нової, а як ще мають ся до діла з довгими реляціями Гет[ьмана] Тетери, писані його кучерявим сти-лем! Маю велику охоту кілька оригіналів його зіставити незмінни-ми:

Як я казав — доповнюю свою збірку кореспонденцією татар-ською, на яку давніше не звертав уваги і ви-збираю кореспонденцію

до Юр[ія] Немирича, його швагра, тодішнього дільномата, познанського восводи Яна Лещинського, але тяжко знайти кореспонденцію Юр[ія] Немирича. Може удасться знайти в Варшаві. Що правда, забавився довше при своїй збірці, однак то така робота, яку мусить зробити, аби потім не вертати до того самого. Лишаються ще газетні реляції. Дехто, маю на думці П.К., легковажить газетні вісті, однак я переконуюся, що газети дуже багато доповнюють того, чого нема і подають настрої та сінтетизують розбиті вісті і факти. Я в своїй збірці (крім Nowin z rosady Golińskiego) не поміщую газетних виписків; це зробить пізніше, або вислеться П.Професорови так, як є.

В Кракові пусто і мляво, бо наш Львів далеко. Як те всюди і давно звісно прибув на унів[ерситетську] катедру тов. Др. Зел[инський], але тут він вибрався за пізно. Але добре і се. Др. Добр[овольський] унів[ерситетський] рукоп[исний] упорядник дуже був здивований рецензією П. Професора¹⁷ з такого віддалення.

Як упораюся з Краковом, їду до Варшави, хоч немало страх збирає перед її дорожнечю. Зістаю, як завжди, з найглибшим поважанням

В.Г.

Zwierzynecka, 6.

ІЦДІАУК. — Ф.1235. — Оп.1. — Спр.411. — Арк.82.

№47

27/XI.[1927]

Дорогий і Високоповажаний П.Професор!

Дякую найсердечніше за листа і за відзначення. По силам старатимуся працювати в цім напрямі.

Одержавши посилку, виїжджаю до Варшави і полагаджую все, що треба. Думаю, що в бібліотеці Залуских все знайдеться. В Кракові найшов укр. академіка, що знаменито вміє по італійськи; він має мені теки римські скопійовати, але аж по святах, бо тепер вони є в бібліотеці семінаріяльній.

Кореспонденції Немирича до Гад[яцького] тр[актату] 1658 не найшов, але є дещо до 1657 рр. Рік 1658 (віленський трактат) є в великім іпслім(?) до Гад[яцького] трактату, мушу доповнити. Се інтегренні річі.

Хотів собі підготувати копіста, але з огляду на слабе підготованнє академіка, не міг ним користати. Слабо латину знає, труднощі в відчитуванні мав великі. Дав я йому між иньшим своїх копій друкованих 50 шт., щоби з одного аркуша переніс корект на другий такий самий, тим часом він змодернізував цілком правопись, думаючи, що відміна і відхилення були похібками. І се студент 3 року філ[ьольогії]!

Найбільше тепер студіюють старинну історію і середньовічну, а до новіших часів з упередження не беруть ся. —

До Хмельниччини ще де не де находять ся відламки, хоч то все вже менче вартне. Се все визбираєть ся. Не знаю, від якого року, чи від 1653 тепер збирати?

Як виджу, найшов в своїх шпаргалах досить річей до Дорошенка. Якби сей том від 1657-1665 скінчити, так ще бим мав охоту видати жерсела до Дорошенка. Думаю, що з огляду на техніку (вправу) і майбутню поміч можна би се до вересня зробити. І на тім думаю закінчити.

Долучаю жаланий реверс.

Зістаю, як всегда, з найглибшим поважаннєм

В.Г.

Р.С. За копії документів з доби Хмельниччини 1650-1657 р. з Краківських архивів числом 60, належить ся мені 102 карбованці, котрі й прошу як скорше вислати.

Др. В.Герасимчук

ІУЦІАУК. — Ф.1235. — Он.1. — Спр.411. — Арк.77-78

ПРИМІТКИ

¹ Брик Іван /1879-1947/ — філолог, громадський і педагогічний діяч, дійсний член НТШ, голова львівської “Просвіти” /1932-1939/.

² Любомирський Ян-Тадеуш (1825? — 1908), князь, магнат-історик, суспільний діяч. (“ЗНТШ”, 1908, т.LXXXIV, кн.IV, некролог, с.183-184).

³ Ремак Антоній /1840-1917/ — польський географ, професор географії Львівського університету.

⁴ Кубаля Людвік /1838-1918/ — польський історик доби Хмельниччини, дійсний член НТШ.

⁵ Стадник Микола — український історик, учень В. Чермака. Автор студії про Гадяцьку угоду, що друкувалася в “Записках УНТ в Києві”.

⁶ Чермак Віктор /1863-1913/ — польський історик, професор Ягеллонського університету в Кракові. Жив і вчився в Західній Україні в Янові, Дрогобичі і Львові. Автор низки праць з історії Польщі середини — другої половини XVII ст., в яких зачіпав важливі проблеми польсько-українських стосунків, козащини.

⁷ Др.Франко пояснив легенду про спалення Наливайка. Мاستься на увазі стаття І.Франка в “Науковому збірнику”, присвяченому проф. М.Грушевському учнями й прихильниками з нагоди його десятилітньої наукової праці в Галичині /1894-1904/ /Львів, 1906/ під назвою “Наливайко в мілянїім баці. Причинок до історії легенди”.

⁸ Стаття В.Доманицького про козачину: В.Доманицький. Козаччина на переломі XVI-XVII вв. /1591-1603/ // ЗНТШ. — 1904. — Т.60. — С.1-32; Т.61. — С.33-64; Т.62. — С.65-113.; 1905. — Т.63. — С.114-136; Т.64. — С.137-171.

⁹ Пуласький /Pulaski/ Казимир /1846-1926/ — польський історик, видав багато матеріалів до ранньої козацької доби.

¹⁰ Ромер Еугеніюш /1871-1954/ — польський географ і картограф, професор Львівського університету.

¹¹ Українська стаття в “Киевских откликах”. Йдеться про першу в російськомовній пресі статтю С.Єфремова “Чи буде суд...?”, що була надрукована в газеті “Киевские отклики” в ч.285 за 1905 р.

¹² Звіт В.Липинського про Правобічну Україну. Очевидно, йдеться про ранній варіант лекції, яка згодом була надрукована за аналогічним звітом В.Липинського в лютому місяці 1909 р.: “Nasze stanowisko па Rusi — Ukrainie”. Ця доповідь з’явилася окремим виданням на кошти автора в Кракові, того ж року, за підписом Nobilis Ruthenus.

¹³ Липинський — син поміщика з Томашева. Насправді В.Липинський походив з волинського села Затурці /біля поштової станції Киселин/ недалеко від Луцька. Тут його батько Казимир мав маєток, де жили численні родичі В’ячеслава Казимировича й де він з перервами сам мешкав до 1914 р. і де був похований у 1931 р.

¹⁴ В.Липинський справді міг би бути добрим помічником. Він підключився до археографічної праці, керованої М.Грушевським. За проханням останнього В’ячеслав Казимирович зв’язав з оригіналом текст Гадяцької угоди, скопійований Стадником і доданий до його студії про цей трактат в “Записках УНТ”.

¹⁵ Засідання в справі реферату “Чуднівська компанія”. Тут йдеться про реферат В.Герасимчука “Чуднівська компанія”, читаний на Історично-філософській секції НТШ 9 липня 1912 р.

¹⁶ Отомановський Валентин Дмитрович /1893-1964/ — красзнавець,

історик, публіцист, перекладач, педагог, культурний і громадський діяч. Автор численних праць з історії середньовічних міст Правобережної України, магдебурзького права на Поділлі, історії медицини. В середині 20-х рр. очолював Вінницьку філію ВБК при ВУАН, перебував у штаті ВУАН. У листі, очевидно, йдеться про пошук матеріалів для його дисертації про історію магдебурзького права на Поділлі в XIV-XVIII ст.

¹⁷ Рецензія М.Грушевського на К.Добровольського. Мається на увазі рецензія М.Грушевського на книгу К.Добровольського "Pierwsze sekty religijne w Polsce." 1925 // Україна. — К., 1926. — Кн.1. — С.139.